

A Little-Known *Dah-nāma*: 'Aishī's *'Ishrat-nāma*

Anna Livia Beelaert
Leiden, The Netherlands

Abstract The present article offers an edition of the single known manuscript of 'Aishī Shīrāzī's *'Ishrat-nāma* in the Bibliothèque Nationale in Paris, Suppl. Persan 1142 (nr. 1642 in the catalogue of Blochet), a poem belonging to the *mathnawī* genre *dah-nāma*. In this genre, the evolution of the relationship of two lovers up to their union is described through their exchange of ten letters or, as is also the case here, ten verbal messages. It is argued that it was written between 874/1470 and 882/1478, namely, at the time of Aq-Quyūnlū Khalīl b. Uzun Ḥasan, during his governorship of Fārs, some seventy years later than Blochet's estimate. This is the first of two articles about this poem. The second article, in which the messengers – ten different musical instruments who convey the messages between the lovers – shall be discussed, will be published in the next issue.

Keywords 'Aishī Shīrāzī. 'Ishrat-nāma. Dah-nāma. 'Ināyat-Allāh Beg. Khalīl b. Uzun Ḥasan. Aq-Quyūnlū. Shiraz.

Summary 1 Introduction. – 2 Dedicattee and Date of the Poem. – 3 The Poet 'Aishī Shīrāzī.

Edizioni
Ca' Foscari

Peer review

Submitted	2018-02-05
Accepted	2018-04-17
Published	2019-06-27

Open access

© 2019 | Creative Commons Attribution 4.0 International Public License

Citation Beelaert, Anna Livia (2019). "A Little-Known *Dah-nāma*: 'Aishī's *'Ishrat-nāma*". *Annali di Ca' Foscari. Serie orientale*, 55, 199-226.

DOI 10.30687/AnnOr/2385-3042/2019/01/007

1 Introduction

I offer here the first edition from the single manuscript¹ that seems to have survived of 'Aishī's *Ishrat-nāma* (Book of enjoyment [or pleasure]),² a poem of more than five hundred verses belonging to the *mathnawī* genre *dah-nāma*, lit. ten letters,³ which exists in both Persian and Turkish from the fourteenth and fifteenth centuries. In this genre the evolution of the relationship of two lovers up to their union is described through the exchange of ten letters or, as also the case here, ten verbal messages.⁴ In Persian literary histories and in most studies that describe the *dah-nāma* genre, no mention at all is made of the *Ishrat-nāma*, and a couple of times it is only briefly listed.⁵ Gandjei, in an article from 1971, is the only one who gave a some-

* A first version of this article was delivered as a lecture on November 18, 2016, at a Leiden University symposium in honour of Jan Schmidt, on the occasion of his leave-taking. The bibliography has been brought up to date as of December 2017. I would like to express my thanks to Peri Bearman (Harvard) who found and copied for me in Harvard's Widener Library secondary literature that would otherwise have been unavailable to me, and to four scholars who read a draft and made many useful comments: Paola Orsatti (Rome), Geert Jan van Gelder (Oxford), Eckhard Neubauer (Frankfurt), whose valuable suggestions concerned musicology, and Daniela Meneghini (Venice).

1 Paris, Bibliothèque nationale, Suppl. Persan 1142, Blochet, *Catalogue*, 3 [1928]: 247, nr. 1642. The poem is not mentioned in the extensive *catalogi catalogorum* by Munzawī, *Fihrist-i nuskhahā*, vol. 4; Dirāyatī, *Fihristwāra (Dinā)*; Dirāyatī, *Fihristagān-i nuskhahā (Fankhā)*.

2 A pun is intended with this title – given with 'Aishī's name in v. 91 – for if vocalized '*asharat-nāma* (although not possible here for metrical reasons), it is a synonym of *dah-nāma*.

3 Schimmel translates it more generally as a "ten[part] book" (*A Two-Colored Brocade*, 259), which is an apt translation for texts thus entitled that do not consist of love letters.

4 A number of studies on this genre exist; in chronological order: Syed Hasan, "Dah-namehs in Persian" (1963); Gandjei, "The Genesis and Definition of a Literary Composition" (1971); 'Aiważī, "Dah-nāma-gū'i dar adab-i pārsī" (1354/1976); Burhān Āzād, "Mahabbat-nāmahā yā dah-nāmahā" (2535/1976); 'Abbāsīya Kuhan, "Dah-nāma-sarā'i dar adab-i pārsī" (1372/1993); Khān Muḥammadī, "Dah-nāma-sarā'i" (1378/1999); Bāqirī, "Dah-nāma-niwīsī" (1380/2001); Furṣatī Jūibārī, "Dah-nāma-sarā'i" (1387/2008); Āryān-sirisht, "Radpāyī az maktab-i 'wā-sūkh't' dar dah-nāmahā-yi sabk-i 'Irāqī" (1389/2010); Khurāsānī, "Maṭāla'a-yi sākh'tārī-taṭbīqī-yi dah-nāmahā", 1389/2010; Khurāsānī and Dāwudī Muqaddam, "Taḥlīl-i dah-nāmahā", 1390/2011. None of the Persian studies mentions either Syed Hasan or Gandjei while Khurāsānī and Dāwudī Muqaddam (11) regard 'Aiważī's as the first study. The latter refer to Furṣatī Jūibārī's doctoral thesis at the Islamic Āzād University in Tehran (1387/2008), which was not available to me; the author summarises its findings in his above-referenced article.

5 It is briefly mentioned in the literary histories of Ṣafā (*TA*, 4: 461) and Nafīsī (*Tārīkh-i nazm u naṭhr*, 1: 339). It is not mentioned by Syed Hasan, 'Aiważī, Burhān Āzād, Khān Muḥammadī, Bāqirī, Furṣatī Jūibārī, and Āryān-sirisht. 'Abbāsīya Kuhan ("Dah-nāma-sarā'i", 76a) lists it but because he repeats information that could have come from Ṣafā

what more detailed description, and even he devotes only ten lines to it.⁶ The poem aroused my interest by the originality of the messengers who convey the messages, namely, ten different musical instruments. In the second part of this article I shall show that the choice of these instruments, and the way they are described, are not accidental but subtly convey the evolution of the protagonists' feelings.

2 Dedicatee and Date of the Poem

The manuscript of 27 folios⁷ is written in elegant *nasta'liq*,⁸ on leaves speckled with gold and framed in gold and blue.⁹ Framed captions introduce the different sections. Although the manuscript is complete, it lacks a colophon and date. Blochet dates it to the beginning of the fifteenth century, from Isfahan or Shiraz; this provenance is possible, but it most likely dates from the last quarter of that century, soon after the composition of the poem itself – which, I shall argue, is later than Blochet's estimate. The manuscript is certainly not an autograph for it contains too many mistakes,¹⁰ the metre is off at times, and nineteen verses are missing – there are 521 verses instead of the 540 mentioned in the penultimate verse.¹¹

and continues with details on 'Aṣṣār, not on 'Aishī, he gives the impression that he has not seen it. 'Abbāsīya Kuhan promises a longer study "in the near future" (78c) but I have not located it and he died in 2010. Though aware of it, Khurāsānī and Dāwudī Muqaddam were unable to find it ("Taḥlīl-i dah-nāmahā", 23), while Anūsha's *Farhang-nāma* mentions the *Ishrat-nāma* in the entry *dah-nāma* without any further details (the most recent publication in the bibliography is the article by 'Abbāsīya Kuhan). Cf. Beelaert, *Cure for the Grieving*, 47-8, 51, 193, where it is mentioned in the context of the literary motif of the messenger.

6 Gandjei, "Genesis", 26 (it contains a number of errors, like Blochet he identifies "Khalīl Sulṭān" as the Timurid ruler – about this identification see below – erroneously adding that he ruled in Shiraz, and with 1405 mistakenly given for 812 AH).

7 There are also two flyleaves at the beginning. On the first, another hand has written: *Dah-nāma-yi 'Aishī, musammā ba 'Ishrat-nāma. Dar in nazdīkhā az barā-yi pidar-i Āqā-Khān Mahallatī Shāh Khalīl-Allāh niwīshṭa shuda ast. Kitāb-i nafīs, taqrībān nawad sāl ast niwīshṭa shuda ast* ("Aishī's *dah-nāma*, called *Ishrat-nāma*. It was written in the neighbourhood for the father of Āqā Khān Mahallatī Shāh Khalīl-Allāh. It is a valuable book written around ninety years ago"). As we shall see, the information concerning the poem's dedicatee is incorrect.

8 The *gāf* is always written as *kāf*, and, with only a few exceptions, *pi* is written as *bi* and *chi* as *jīm*. There are nearly always three dots under the *sīn*. The *alef* at the beginning of words often lacks the *madda*. In my edition the spelling follows modern usage.

9 As described by Blochet; the manuscript is not among those that the BN has digitized in full colour.

10 Mentioned in the apparatus of the edition, some of them are pointed out in the second part of this article.

11 The impression that some verses are missing is strengthened *inter alia* by a transition that is too abrupt, or by the addressee changing without notice.

We learn from 'Aishī (vv. 70-77) that he wrote the poem in Shiraz at the request, during a *majlis*, of one 'Ināyat, described as one of the amirs of a Sulṭān Khalīl (vv. 42-44),¹² upon whose arrival the city "became an Egypt by its loveliness" (v. 36). Blochet identified this Khalīl as Khalīl b. Mīrān-Shāh, Tīmūr's grandson, who, after having governed for a short time in Samarqand, came in the course of the year 812/1409 to rule as governor in Rayy and died there in 814/1411, and this identification has been followed ever since.¹³ However, this identification is debatable – no *nasab* for Khalīl is given in the poem and, although Khalīl b. Mīrān-Shāh did indeed rule in the West, he had no special connection with Shiraz, as the governor in Fārs at that time was another Timurid, Bāiqarā b. 'Umar Shaikh.¹⁴ I will venture here a more likely identification.

There might be no connection between Shiraz and Khalīl b. Mīrān-Shāh, but there is quite a close connection between that city and another Khalīl, the Aq-Quyūnlū Khalīl b. Uzun Ḥasan, who as governor of Fārs on behalf of his father lived in Shiraz for eight years until he became sultan in 882/1478.¹⁵ His eventual rule as a sultan in Tabriz lasted only six months as he was killed in battle in Rabi' II 883/ July 1478.¹⁶

By chance, an interesting contemporary document concerning Sulṭān Khalīl's office in Shiraz has come down to us, that is, Jalāl al-Dīn Dawānī's *Arz-nāma*, a detailed eyewitness account of a three-day long military parade held by Sulṭān Khalīl at Band-i Mīr near Persepolis in 881/1476.¹⁷ Among the officials figuring in this document are also "two great amirs" (*amīrain-i kabīrain*), the brothers Hidāyat-Allāh Beg and 'Ināyat-Allāh Beg, who are praised for their

12 Therefore, not at the request of Sulṭān Khalīl himself, as stated by Ṣafā (*TA*, 4: 461); Nafīsī (*Tārīkh-i nazm u nathr*, 1: 339); 'Abbāsīya Kuhan ("Dah-nāma-sarā'ī", 76). Only Gandjei ("Genesis", 62) writes that it was at the request of 'Ināyat.

13 For instance, Ṣafā, *TA* (no mention of Blochet, but no reference to any other secondary literature either); Gandjei, "Genesis"; 'Abbāsīya Kuhan, "Dah-nāma-sarā'ī"; Beelaert 2000, 48, 193 fn. 45.

14 Bosworth, *The New Islamic Dynasties*, 271.

15 Minorsky, "A Civil and Military Review in Fārs in 881/1476", 143. For a diagram showing the governorships under Uzun Ḥasan, see Woods, *The Aqquyunlu*, 101 fig. 10. In the *Arz-nāma* (see below), which relates an event during Sulṭān Khalīl's governorship, he is called "sultan" several times (and not only as part of his name), so Khalīl's also being called thus in the *Ishrat-nāma* (vv. 32b, 39a, 40a) should not pose a problem; indeed, he is also called *shāh* (vv. 32a, 34, 36, 38) and *shāhīnshāh* (v. 41).

16 Sulṭān Khalīl is known as having been someone with a "lively interest in fine books", and a number of beautiful manuscripts commissioned by him are extant (Robinson, "The Turkman School to 1503", in *The Arts of the Book*, 241 and *passim*).

17 I was unable to obtain the edition by Īraj Afshār (Tehran, 1335/1956), but Minorsky's excellent "Civil and Military Review" gives an abridged and annotated translation of it.

talents (*ist'idād*) and literary gifts (*sukhan-dānī*).¹⁸ Since the 'Ināyat who commissioned the *'Ishrat-nāma* is also presented as *sukhan-dān* (v. 47) and a maecenas of poets (vv. 52-59), it is tempting to identify him with the latter amir, especially since the specific stipulations that he adds to his commission of this poem – to which I shall return in the second part of this article – corroborate this.

3 The Poet 'Aishī Shīrāzī

In the poem 'Aishī gives no particulars about himself; the scant, and possible reliable, information available comes from a single contemporary source only, a Persian 'translation' – actually adaptation – of the biographical collection (*taẓkira*) *Majālis al-nafā'is*, which Mīr 'Alī Shīr Nawā'ī had finished in Herat in 897/1491-92.¹⁹ This adaptation was written by one Ḥakīm Shāh Muḥammad Qazwīnī between 927/1521 and 929/1522-23, and posthumously dedicated to the Ottoman sultan Selim.²⁰ Qazwīnī lists 'Aishī Shīrāzī in an added section of contemporary poets who lived during Selim's reign and, as he adds, were "alive in 928".²¹ The poet is said to have been called "Kal 'Aishī",

¹⁸ Minorsky, "Civil and Military Review", 157. Hidāyat-Allāh Beg, in particular, was close to Sulṭān Khalīl – from the *'Arz-nāma* (Minorsky, "Civil and Military Review", 170-71) we learn that he was one of his *ināqs* (Tur. close companion; Ar. *nadīm*). A copy of a Turkish *Dīwān* of one Hidāyat, written for the library of Sulṭān Khalīl, has been preserved in the Chester Beatty Library in Dublin. Minorsky (*The Chester Beatty Library* 1-3, no. 401) suggests that this Hidāyat may be identical to the Hidāyat-Allāh Beg of the *'Arz-nāma*. Since then, in 2008, this *Dīwān* has been edited by Ī. Sona, *Emir Efsa-huddīn Hidāyetullah Bey and His Divan* (I thank Jan Schmidt for bringing this edition to my attention).

¹⁹ Some manuscripts include information until 904/1498-99, see Subtelny, "Mīr 'Alī Shīr Nawā'ī", *EP*: 7, 91b.

²⁰ Hekmat made an edition of this and another 16th-century translation under the title *Galaxy of Poets*. Sultan Selīm 'the Grim' had died in 926/1520, and Qazwīnī presents him as deceased by the blessings he adds after his name (182). Nevertheless, he offers his translation to him, and not to his successor, Süleymān the Magnificent. On this translation, Storey, *Persian Literature*, 1.2: 791-9. This adaptation of the *Majālis al-nafā'is* is by far the oldest and only contemporary source on 'Aishī Shīrāzī. Of a century later (1016/1608) is *Khulāṣat al-ash'ār* by Mīr Taqī al-Dīn Kāshānī. In his section on poets from Shiraz he devotes a few lines to him, saying only that he was "in the service of the learned men" of the city and "profited from each of them in proportion to his talent" (406-7). He gives 927/1520-21 as date of his death and quotes two verses. In a note the editor adds information from Nafīsī, *Tārīkh-i naẓm u naṭh* and Ṣafā, *TA* (for whom, see above, fn. 5). The other sources listed by Khayyāmpūr, *Farhang-i sukhanwārān*, 1: 661b, date from the nineteenth century onward.

²¹ Hekmat, *Galaxy of Poets*, 359, 403. Nawā'ī himself does not include 'Aishī (I consulted his edition at <http://kutubxona.com>; search Alisher Navoiy under Mualliflar). The translation is divided into "paradises" (*bihisht*) the eighth and last of which, divided in two "gardens" (*rauza*), contains only material added by the translator Qazwīnī himself; 'Aishī is included in the second and last "garden", which deals with contempo-

as he was bald (*kachal*), and is portrayed as “a jester, facetious and witty, who often satirized people” (*shakhshī hazzāl wa maskhara wa pur ḥāl wa akthar mardum rā hajw mīnamūda*).²² Some of his verses are cited, including a satire on people from Lār using some words in their dialect, but there is no mention of the *'Ishrat-nāma*.

This contemporary information that 'Aishī was alive in 928/1521 is probably correct. It provides support for my argument that his *'Ishrat-nāma* stems from the time of the Aq-Quyūnlū prince Khalīl's governorship of Shiraz, between 874/1470 and 882/1478, and not from the time of the Timurid Khalīl b. Mīrān-shāh in 812/1409, which would have made his life span impossibly long.²³ Persian authors could be very precocious, but it is unlikely that this *dah-nāma* was written by someone younger than, say, fifteen – even then, a fifteen-year-old in 812/1409 would have been 127 in 928/1521.²⁴ It stands to reason that the *'Ishrat-nāma* was written some seventy years later than Blochet's estimate.

rary poets only. It is to be noted that there is a misprint in the table of contents of this edition on page 67: a date of 829 instead of 928. The date of 829 resurfaces in Anūsha, *Farhang-nāma*, 599b.

22 This is paraphrased in Safā (*TA*, 4: 461), who allegedly has it from Nawā'ī but is actually quoting the adaptation, as *mard-i hazzāl wa hajw-pīsha wa shūkh-ṭab'*, “a jester, in the habit of writing satires, and witty (or impudent)”.

23 Qazwīnī gives no information on 'Aishī's lifespan; Safā (*TA*, 4: 461), unsupported, writes that 'Aishī “lived a very long life”, which he might have concluded from the date of Qazwīnī's adaptation. Safā writes also, again without acknowledgement of a source, that 'Aishī lived until the rule of the Timurid sultan Ḥusain-i Bāiḡarā (r. 873-911/1469-1506).

24 Šafā discusses also another poet named 'Aishī Harawī (*TA*, 4: 461-62), known from other biographical collections, with the caveat that the two should not be confused, but one has the impression that he might have done so himself, as Ḥusain-i Bāiḡarā is one of 'Aishī Harawī's patrons (*mamdūh*, ‘praised one’) (a later one was the Safavid shah Ismā'īl, r. 907/1501-930/1524). The year 870/1465-66 is given as his date of birth (tentatively by Dirāyatī, *Fihristagān*, 25: 297, and by Shahbāz Īraj, for whom see below), which would rule out an identification with 'Aishī Shīrāzi. Confusion seems inevitable, however, and although I do not think they are the same person, the possibility cannot be completely ruled out. This Ḥāfiẓ 'Alī b. Nūr al-Dīn Muḥammad 'Aishī Ghūriyānī Harawī was both a calligrapher and a poet. Only five of his poems, of the type *qaṣīda-yi maṣnū'a* (a *qaṣīda* in which each verse illustrates a different figure of style) have come down to us, two of them dedicated to Ḥusain-i Bāiḡarā. One, entitled *Mumtāz al-badāyī'* and written in 909/1503-4, has been published by Īraj, in *Ganjīna-yi Bahāristān*, 43-67. Īraj seems to base the date of 'Aishī Harawī's birth on Khwāndamīr, *Tārikh-i ḥabīb al-siyar*, 4: 360-61, but it is not found there. Šafā's account is partly based on Sām Mirzā's *Tuhfa-yi Sāmī*, composed in or about 957/1550, 113. Dirāyatī (*Fihristagān*, 25: 297-8) lists manuscripts of all five poems. The date of the most recent one, dedicated to 'Alī, is given as 923/1517 by Dirāyatī and 933/1526-27 by Īraj. On 'Aishī Harawī, see also Khayyāmpūr, *Farhang-i sukhawārān*, 1: 661b.

Bibliography

Abbreviations

EP = *Encyclopaedia of Islam, New Edition*. Leiden: Brill, 1960-2005.

Şafā, *TA* = Şafā, Ṣabīh-Allāh, *Ta'rikh-i adabiyāt*, vols. 3/2 and 4. 4th ed. Tehran: Intishārāt-i Firḍaus, 1366/1987.

Primary sources

'Aishī Harawī. *Mumtāz al-badāyī*. Ed. by Shahbāz Īraj, in Bihruz Īmānī (ed.), *Ganjīna-yi Bahārīstān. Majmū'a-yi az 16 risāla dar adabiyāt-i fārsī*. 1379/2000, 43-67.

Hekmat, Ali Asghar. "Galaxy of Poets", see Mīr 'Alī Shīr Nawā'ī.

Hidayetullah Bey. *Emir Efsahuddin Hidayetullah Bey ve divanı/ Emir Efsahuddin Hidayetullah Bey and His Divan*. Ed. by İbrahim Sona. Cambridge, MA: NELC, Harvard Univ., 2008.

Khwāndamīr. *Tārikh-i Ḥabīb al-siyar*. Ed. by Jalāl al-Dīn Humā'ī, n.p. [Tehran]: Intishārāt-i Kitābkhāna-yi Khayyām, n.d. [1333/1954].

Mīr 'Alī Shīr Nawā'ī. *Majālis al-nafā'is/ "Galaxy of Poets". Two 16th. Century Persian Translations*. Edition, introduction and annotations by 'A.A. Ḥikmat. Tehran: Intishārāt-i Dānishgāh, 1323/1945.

Mīr Taqī al-Dīn Kāshānī. *Khulāṣat al-ash'ār wa zubdat al-afkār. Bakhsh-i Shīrāz wa nawāhī-yi ān*. Ed. by Nafir Īrānī. Tehran: Mīrāth-i Maktūb, 1392/2013.

Sām Mīrzā. *Tazkira-yi Tuḥfa-yi Sāmī*. Ed. by Rukn al-dīn Humāyūn Farrukh. n.p. [Tehran]: 'Ilmī n.d. [1347/1968].

Manuscript Catalogues

Blochét, E. *Catalogue des manuscrits persans*, 4 vols. Paris: Réunion des bibliothèques nationales, 1905-34. Vol. 3, nrr. 1161-2017, 1928.

Dirāyatī, Muṣṭafā. *Fihristwāra-yi dastniwishthā-yi Īrān, (Dinā)*. 12 vols. Mashhad: Mu'assisa-yi Farhangī-pazhūhishī-yi al-Jawād, 1389/2010.

Dirāyatī, Muṣṭafā. *Fihristagān-i nuskhahā-yi khaṭṭī-yi Īrān, (Fankhā)*. 35 vols. Mashhad: Mu'assisa-yi Farhangī-pazhūhishī-yi al-Jawād, 1390/2011.

Munzawī, Aḥmad. *Fihrist-i nuskhahā-yi khaṭṭī-yi Fārsī*. 6 vols. Tehran: Mu'assisa-yi Farhangī-yi Manṭiqa'ī, 1348/1969-1353/1974), vol. 4, 1351/1972.

Secondary sources

'Abbāsīya Kuhan, Sayyid Muḥammad. "Dah-nāma-sarā'ī dar adab-i pārsī wa nigāhī ba 'ghazal-maṭnawī". *Shī'r*, 1372/1993, 1(1), 74-8.

'Aiwazī, Rashīd. "Dah-nāma-gū'ī dar adab-i pārsī wa dah-nāma-yi Ḥarīrī". *Nashriya-yi Dānishkada-yi Adabiyāt wa 'Ulūm-i Insānī (Tabriz)*, 1354/1976, 525-60.

Anūsha, Ḥasan. *Farhang-nāma-yi adabiyāt-i fārsī*. Tehran: Sāzmān-i Chāp u Intishārāt, 1376/1997.

Āryān-sirish, Zahrā. "Radpāyī az maktab-i 'wā-sūkht' dar dah-nāmahā-yi sabk-i 'Irāqī". *Maṭāla'āt-i naqd-i adabī* 21, *zimistān* 1389/2010, 110-22.

Bāqīrī, Mahdī. "Dah-nāma-niwiš dar adabiyāt-i fārsī wa dah-nāma-yi Shāh Shujā". *Nāma-yi anjuman*, 3(1), *pāyīz* 1380/2001, 78-89.

Beelaert, A.L.F.A. *A Cure for the Grieving. Studies on the Poetry of the 12th-Century Court Poet Khāqānī Šīrwānī*. Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten, 2000.

- Bosworth, Clifford Edmund. *The New Islamic Dynasties*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1996.
- Burhān Āzād, Ibrahīm. "Mahabbat-nāmahā yā dah-nāmahā". *Armaghān* 28(3), *khurdād* 2535/1976, 140-48.
- Furṣatī Jūibārī, Rizā. "Dah-nāma-sarā'ī dar adabīyāt-i fārsī". *Dānishnāma*, 1, *bahār* 1387/2008, 123-35.
- Gandjei, T. "The Genesis and Definition of a Literary Composition: The Dah-nāma ('Ten Love-letters)". *Der Islam*, 47, 1971, 59-66.
- Gray, Basil (ed.). *The Arts of the Book in Central Asia, 14th-16th centuries*. Paris: Serindia Publications, Unesco, 1979.
- Khān Muḥammadī, 'Alī Akbar. "Dah-nāma-sarā'ī, yak nau'-i adabī-yi nāshinākhta dar zabān-i fārsī". *Gulcharkh*, 21, 1378/1999, 17-20.
- Khayyāmpūr, 'A. *Farhang-i sukhanwārān*. Tehran: Intishārāt-i Tīlāya, 1368/1989-1372/1993.
- Khurāsānī, Maḥbūba. "Maṭāla'-a-yi sākhtārī-taṭbīqī-yi dah-nāmahā-yi adab-i fārsī". *Pazhūhishhā-yi adabī*, 28, 1389/2010, 9-39.
- Khurāsānī, Maḥbūba; Dāwudī Muqaddam, Farīda. "Taḥlīl-i dah-nāmahā-yi adab-i fārsī az dīdgāh-i anwā'-i adabī". *Matn-i pazhūhī-yi adabī*, 50, *zimistān* 1390/2011, 9-36.
- Minorsky, V. "A Civil and Military review in Fārs in 881/1476". *BSOAS*, 10(1), 1939, 141-78.
- Minorsky, V. *The Chester Beatty Library. A Catalogue of the Turkish Manuscripts and Miniatures*. Dublin: Hodges Figgis & Co. Ltd, 1958.
- Nafīsī, Sa'īd. *Nāẓm u naṭr dar Īrān u dar zabān-i fārsī*, vol. 1. [Tehran]: Intishārāt-i Furūghī, 1363/1984.
- Robinson, Basil W. "The Turkman School to 1503", in Basil Gray (ed.), *The Arts of the Book in Central Asia, 14th-16th centuries*. Paris: Serindia Publications, Unesco 1979, 215-47.
- Şafā, Zābīh-Allāh. *Ta'rikh-i adabīyāt*, vols. 3/2 and 4. 4th ed. Tehran: Intishārāt-i Firdaus, 1366/1987 (TA).
- Schimmel, Annemarie. *A Two-Colored Brocade. The Imagery of Persian Poetry*, Chapel Hill & London: The University of North Carolina Press, 1992.
- Storey, C.A. *Persian Literature. A Bio-Bibliographical Survey*, vol. 1(2), London: Luzac & Company Ltd, 1953.
- Subtelny, M.E. s.v. "Mīr 'Alī Shīr Nawā'ī", *EP*.
- Syed Hasan. "Dahnamehs in Persian", *Indo-Iranica*, 16, 1963, 1-20.
- Woods, John E. *The Aqquyunlu. Clan, Confederation, Empire*. 2nd ed. Salt Lake City: University of Utah Press, 1999.
- Yalmahā, Aḥmad Rizā. "Muḥibb u Maḥbūb, manẓūma-yi ghanā'ī-yi nafīs wa nāshinākhta". *Pazhūhishnāma-yi adab-i ghanā'ī*, 18, *bahār-tābistān* 1391 [2012], 199-217.

Appendix: 'Aishī, 'Ishrat-nāma, Paris Bibl. Nat. Suppl. Persan 1142, Blochet, 1642

بنام آنک پیدا کرد مارا
 دل دانا و نفس کامل از اوست
 خداوندی که این طاق معلق
 زهی ساقی که او بی باده و خمّ
 یکی را در دریای عدن داد
 یکی را داد دامنه‌های پر از در
 یکی را گوهر گنج و درم داد
 یکی را پشم رندی داد و مستی
 یکی را واقف سر ازل کرد
 یکی را داد تخت و ملک و تاج
 یکی را لطف کرده علم توحید
 ببین قدرت که از روی مراتب
 ز سعد و نحس و نفع و ضر افلاک
 چه پرهیزد کسی از دام تقدیر
 ۱۵
 چون نیک و بد بجز حکم خدا نیست
 نه بیند غیر حق چشم خدا بین
 خدا دان و خدا بین و خدا گو

در نعت حضرت نبی علیه السلام

زهی منعم که خود درویش دیده
 بود گرد براقمت بافسر عرش
 رخ محبوب دیده در مقابل
 شراب وحدت از جام الاهی
 ز خود بگذشت بردندش بمعراج
 بحق چون پیشوای انبیا اوست
 ۲۰
 ورا زیبد قبای خاص لولاک
 بجشم سر خدای خویش دیده!
 نهاده پای رفعت بر سر عرش
 نبوده در میانه هیچ حایل
 بخود پیموده چندانگی که خواهی
 نهادند از لعمرک بر سرش تاج
 یقین سر دفتر اهل فنا اوست
 که در یکدم مساحت کرد افلاک

۲۵ خداوندا بحق شاه سرمد! بحق جمله یاران محمد!
که مارا جرعه نوش جام او کن! وجود ما طفیل نام او کن!

در مناجات باری تعالی

۳۰ الاهی جز گنه کاری ندارم
الاهی از گناه بنده بگذر!
الاهی ما همه غرق گناهیم
الاهی نیست ما را اختیاری
رها کن جرم و لطف خویش بنما!
بدین بیچاره عاجز ببخشا!
ز کردار بد خود شرمسارم
گناه ما بروی ما میاور!
ز شرم نامه خود رو سیاهیم
زدست ما نیاید هیچکاری
ز کردار بد خود شرمسارم
گناه ما بروی ما میاور!
ز شرم نامه خود رو سیاهیم
زدست ما نیاید هیچکاری
بدین بیچاره عاجز ببخشا!

در سبب نظم کتاب

۳۵ بعهد شاه عالم گیر کامل
سزاوار سریر پادشاهی
خلیل بت شکن شاه دلیران
همی گوید ملک از چرخ نیلی
زمین مقدم شاه سرافراز
چنان باران عدلش کارگر شد
رعیت مدح شاه از سر گرفتند
چو ابر فیض سلطان ریخت ژاله
چنان شد ظلم پاک از عدل سلطان
امیران و بزرگان شهنشاه
از آن جمله جوانمردی دلیری
قضا در قبضه فرمان او بود
به نیزه دست خود چون آزمودی
بروز جنگ چون گشتی پریشان
شعاع تیغ او چون دید خورشید
عنایت بود نام آن سخن دان
خدایش داد توفیق و عنایت
ملاذ اهل استعداد و دانش
از آن در فن عرفان شد حسابی
پناه اهل فقر و اهل عرفان
اگر فیض کف جودش نبود
وگر لطفش نگشتی شامل ما
اگر احسان او رهبر نبود
اگر نه پیشه اش انعام بودی

۴۰ شه صاحب قران سلطان عادل
که بر عدلش ملک داد گواهی
که شد اباد از وی ملک ایران
شنای او بگلبنانگ خلیلی
چو مصری شد بخوبی شهر شیراز
که شاخ بید همچون نیشکر شد
نکشته تخم حاصل بر گرفتند
برآمد بوی مشک از برگ لاله
که گرگ آمد بشاگردی چویان
بدولت هر یکی تابنده چون ماه
بمردی و هنر چون نره شیری
بزرگی آیستی در شان او بود
روان تاج از سر کیوان ربودی
شدی از هیبت او شیر لرزان
ز دست تیغ خود گردید نومید
ز الطاف و عنایتهای یزدان
چو لایق بود بر فیض و هدایت
خدایش داد علم و داد و دانش
که ارثی داشت او هم اکتسابی
سخن ورز و سخن گوی و سخن دان
هنر و بوی بخشش کی شنودی؟
کجا رونق بدی اهل سخن را؟
کسی از شاعران کمتر نبودی
کجا اهل سخن را نام بودی؟

۵۰

- سخن در دور او درّ شمین شد
 بسی شاعر ازو گشتند خشنود
 بشاعر خدمت او بود لازم
 بارباب سخن دایم نظر داشت
 بکار من چو لطفش بود شامل
 ۶۰ شبی در مجلس میر سخن ور
 یکی از شعر و دانش باز میگفت
 یکی را گوش جان با مثنوی بود
 یکی میخواند اشعار شنیده
 ۶۵ یکی علم معما گوش میکرد
 یکی را چشم بر ساقی و می بود
 یکی چون شمع در مجلس بر افروخت
 یکی از عشق بردل سنگ میزد
 یکی شد سر گران از آب انگور
 ۷۰ که ناگه میر مجلس رو بمن کرد
 بگفتا یکزمان با شعر پرواز
 که باشد مونس هر دردمندی
 که استادان بسی ده نامه گفتند
 ولیکن قاصد از هر سوی یادست
 ۷۵ بگو ده نامه غیر مکرر
 که باشد قاصد از هر سوی سازی
 میان عاشق و معشوق همدم
 بحکم کار فرمای خردمند
 بتوفیق خدا چون عزم کردم
 ۸۰ توقع دارم از اهل مروت
 کسی کو نیک باشد بد نگوید
 که شعر من همه سحر حلال است
 ببین نیکو تو در هر داستانی
 از شعر اوحدی روییست با او
 ۸۵ ز جان و دل برآمد از زبان نیست
 کسی اینجا ز خیر و شر نگوید
 نی کلکم دمامد در فشانست
 ولیکن سفلۀ کج طبع بدبین
 خداوندا بسرّ اهل توحید
 ۹۰ رسان این را بگوش اهل معنی
- سخن ور نیز از و بالا نشین شد
 برای آنکه خو ** اهل سخن بود
 من بیچاره ** بودم ملازم
 ولی با بنده زایشان بیشتر داشت
 دلم را آستانش ساخت منزل
 ز ارباب سخن مجلس منور
 یکی با جام و ساقی راز میگفت
 یکی را دل بدرس معنوی بود
 یکی بحث غزل کرد و قصیده
 یکی خود را ز می بیهوش میکرد
 یکی را گوش بر آواز نی بود
 یکی از ناله همچون عود می سوخت
 یکی می می کشید و چنگ میزد
 یکی را میل بر آواز طنبور
 زبان بگشاد و بنیاد سخن کرد
 برای عاشقان ده نامه ساز!
 دوا یابد ازو هر مستمندی
 بالماس هنر دردانه سفتند
 مرا بسیار ازین اشعار یادست
 بطور دیگران نه طرز دیگر
 زیکسو نازو وز یکسو گذاری
 نباشد غیر اهل ساز محرم
 زبان بگشاد کلکم چون نی قند
 بانداک روزی این را نظم کردم
 که یکدم بگذرند از راه حجت
 بد کس مردم بخرد نگوید
 برای خاطر اهل کمال است
 بیاب از خسرو و شیرین نشانی
 ز مهر و مشتری بویست با او
 که چون ده نامهای دیگران نیست
 که بتواند کزین بهتر بگوید
 وگر باور نداری در میانست!
 نباشد غیر خبثش کار و آیین
 که پنهان کن ز چشم اهل تقلید
 نگهدارش ز خبث اهل دعوی!

بکن شیرین بچشم خاص و عامش
 جوانی عاشق مه پاره شد
 نه خوابش بود شب نه روزش آرام
 چو چشمش خسته و بیمار می گشت
 ز حیرت پای تا سر گشته سودا
 گهی زاری گهی میکرد فریاد
 همی شد دیده و دامان پر از خون
 بسر می برد روزی با دل تنگ
 نشانی از رخ آن مه نمی یافت
 بخود میگفت با صد ناله و آه
 اگر او شرح حال من بدانند
 ندارد هیچکس در کوی او راه
 بدل گفتا جز از نی محرمی نیست
 مگر این درد دل با وی بگویم

۹۵

۱۰۰

که عشرت نامه عیشیست نامش!
 اسیر غمزه خونخواره شد
 بسر می برد با یاد دلارام
 دلش از تیغ غم افگار میگشت
 همی گردید گرد کوه و صحرا
 اسیر کوه غم مانند فرهاد
 بکوه و دشت سرگردان چون مجنون
 گرفتار بلا مانند اورنگ
 بسی میگشت لیکن ره نمی یافت
 که یار از حال دردم نیست آگاه
 مگر روزی بمقصدوم رساند
 کرا قاصد فرستم نزد آن ماه؟
 چه محرم بلکه چون نی همدمی نیست
 مراد خاطر از وی بجویم!

نامه اول برسالت فرستادن نی را عاشق بنزد معشوق

به نی گفت ای ز سر عشق آگاه
 ترا داند کسی کو اهل درداست
 دمی بی ناله و افغان نه تو
 دلی داری بغیر دوست خالی
 دمی همصحبت صاحب دلانی
 از آن رو کم نخواهی کرد زاری
 حساب درد من از حد برونست
 کجا عاشق زبان لال دارد
 بتو نتوان سخن در پرده گفتن
 چو درویشان نداری خود پرستی
 برو از من بیار من سخن کن
 دم گویا دل آگاه داری
 بگو در هجرت آن مسکین بد حال
 ز زلفت چند باشد دل شکسته
 چه باشد گر مراد او براری

۱۰۵

۱۱۰

۱۱۵

زاهل سوزی دردی با تو همراه
 بدین معنی گواهدت روی زردست
 زمانی بی غم هجران نه تو
 ز سر تا پای سوز و وجد و حالی
 زمانی همنشین مقبلانی
 که در دل این همه سوراخ داری
 تو میدانی که درد عشق چونست
 همی نالد کسی کو حال دارد
 نخواهم حال درد خود نهفتن
 بحمدالله نه در بند هستی
 نفس بشنو دمی پروای من کن
 ازین معنی بهر جا راه داری
 ز مویه موی شد وز ناله چون نال
 ز چشمت تا بکی بیمار و خسته
 بدرویش فقیری سر درازی؟

فرد

بنوروز این غزل از من اوا کن
 وگر درد دلی باشد دوا کن

۱۲۰

غزل

من نالان چو نی در بند آنم که گردون می شنود آه و فغانم
 زمانی همدم عشاق هستم دمی با بی نوایان در میانم
 ز هجرانت جدا شد بندم از بند ننگه کن بند استخوانم
 نخواهم بود بی یاد تو یکدم اگر زین غم برآید نیم جانم
 اگر زلفت بگیرد دست عیثی زهی اقبال و بخت جاودانم ۱۲۵

تمامی سخن

بکن رحمی بدین مسکین بی کس که می سوزد بنار عشق چون خس
 چو بی یاد تو مسکین یکنفس نیست ترحم کن باو کش جز تو کس نیست
 اگر حالم نمی گویی نگو نیست بگو زنه‌ار این سر مگو نیست
 چون نی بشنید آن افغان و زاری چنان دیوانگی و بیقراری
 چو غرق عشق دید آب و گل او ترحم کرد بر حال دل او
 بگفتا غم مخور ای یار هم درد که عاشق را چه باکست از رخ زرد؟
 ز جان و دل میان بندم بکارت حکایتها بگویم با نگارت
 بگویم یک بیک پیغام و درد حدیث اشک سرخ و روی زردت
 برون آرم ورا از کینه و خشم بخدمت می نهم انگشت بر چشم
 بگفت این و روان گردید چون باد بخدمت رفت نزد سرو آزاد
 زمین بوسید و بنیاد فغان کرد بصد آهنگ درد دل عیان کرد
 بگفت آن داستان غصه و غم بصد زاری گهی زیر و گهی بم
 طمع دارد وصالت ای پری زاد باین معنی مرا قاصد فرستاد
 چو بشنید آن پری رو نام عاشق سراسر غصه و پیغام عاشق
 ز قهر او پریشان کرد کاکل برآمد سرخ همچون لاله و گل
 که گفتار تو ای نی جمله بادست مرا بسیار ازین افسانه یادست
 نفس کوتاه کن افسانه بگذار! ازین پیغامها در خانه بگذار!
 چرا هر دم به مویی و بنالی؟ که دایم اندرنت هست خالی
 بفریاد خودی افتاده در بند از آن شیرین نی همچون نی قند
 رها کن این حدیث بی سر و بن که نی خواهم ترا کردن بناخن
 تو بی نامی بخود دردی نداری بغیر از چهره زرد نداری
 همان بهتر که چشمت را بدوزند! بکوبندت بسنگ انکه بسوزند!
 پروای نی که هرگز بر نیایی وگر آیی برای بوریایی
 بسندش سربسر پیوند کردند نی مسکین هماندم بند کردند
 چو نی در گوشه در بند بنشانند همان ساعت کمانچه پیش خود خواند ۱۴۰
 ۱۳۰
 ۱۳۵
 ۱۴۰
 ۱۴۵
 ۱۵۰

نامهٔ دوم برسالت فرستادن کمانچه معشوق جواب عاشق

بگفتا ای کمانچه زود بشتاب
 که تو رندی و آزومی نداری
 بگویش کای پریشان حال حیران
 گدایی را چه حد آنک شاهمی!
 مگر تو علت سرسام داری ۱۵۵
 برو فکر دماغ خویشتن کن
 سخنهای چنین دیوانه گوید
 برو اندیشه ام از دل بدر کن
 وگر گوید حدیثی نارسیده
 وگر گوید که خواهم وصل دلدار ۱۶۰
 وگر گوید حدیث باده و من
 وگر گوید که میسوزم در آتش
 وگر خواهد ز عشقم گفت و گویی
 بگو این قصه را بگذر ازو بگذر
 برو نزدیک آن بیخور و بیخواب!
 چو یاران دگر شرمی نداری
 به بیهوده دل خود را مرنجان!
 به بیند یک نظر آن هم بماهی؟
 ویا ماخولیای خام داری؟
 وگر نه فکر تابوت و کفن کن!
 چرا عاقل همه افسانه گوید؟
 زمانی فکر سودای دگر کن!
 بزنی سیخش همان ساعت بدیده!
 به تیز نی دل ریشش بیازار!
 هماندم بر سر او کاسه بشکن!
 بزنی بر گردنش چندی کمانکش!
 بیاوزش همانساعت بمویی!
 وگر نه زود اینجا می نهی سر!

فرد

۱۶۵ سزد گر این غزل از روی اعزاز بخوانی در حسینی ای خوش آواز!

غزل

چرا در بند این افسانه تو؟
 تو ای مسکین مرا یکبار دیدی
 اگر هر دیده سازی بحر خونی
 چه طرف از شمع رخسارم ببندی؟
 برو عیشی ازین اندیشه بگذر!
 چرا از بیخودی دیوانه تو؟
 چنین سر خوش زیک پیمانۀ تو؟
 کجا در خورد این دُر دانه تو؟
 چو از بی طاقتی پروانه تو!
 مگر عاقل نه دیوانه تو! ۱۷۰

تمامی سخن

برو مسکین ازین اندیشه بر گرد
 ز من هر گز نخواهی دید کامی
 کمانچه چون شنید آن جور بیداد
 بیامد پیش آن مهجور حیران
 بناخن سینه را افگار کرده ۱۷۵
 نکرده هیچ میل کشت و صحرا
 نخورده هیچ غیر از غصه و غم
 باشک سرخ ساز و چهرهٔ زرد
 برو مسکین که می افتی بدامی
 ز سهم او ز جا بر جست آزاد
 بدیدش گوشهٔ بنشسته گریان
 ز هجران روی بر دیوار کرده
 بکنج بیخودی بنشسته تنها
 نشسته همچو عاصی در جهنم

بامید پیام وصل دلدار
 کمانچه چون بدید آن دل شکسته
 بفریاد و فغان آن نامه بر خواند
 بعاشق لریزه افتاد چون بید
 بدل گفتا ازین پیغام ناخوش
 نه صبر آنکه ترک یار گیرم
 فرستم بار دیگر دف به پیغام

غریب و بی کس و مهجور و غمخوار
 فقیر و دردمند و زار و خسته
 شنید آنها و آشک از دیده میراند
 ز گفتار کمانچه گشت نومید
 فتادم باز در دریای آتش
 بدست آرم وصالش یا بمیرم
 مگر رحم آورد بر من دلارام

نامه سوم برسالت فرستادن دف را عاشق به معشوق

بدف گفت ای بتو مجلس منور
 بدست تست هم بالا وهم پست
 ندارد هیچ رونق بی تو سازی
 ترا خود احتیاجی نیست با کس
 من بیدل گرفتارم بدردی
 چه باشد گر پیام این دل افگار
 که تا کی دردمندی نا مرادی
 ز هجرانت اسیر بند باشد
 چه کم کرد از آن لبهای چون قند
 چرا بیچاره سیرت نه بیند
 کشم نازت بجان چون نازنینی
 خدا را جور بگذار و وفا کن
 ز سیم و زر که گوید جان و سر مست
 من ازین در نخواهم رفت جایی
 اگر سر میرد و فکر سرم نیست
 منم دیوانه مشتاق رویت
 من از این آستان سر بر نگیرم
 بکویت بنده را مردن بود کام

بفریاد تو خرم چرخ و چنبر!
 ازان رو می برندت دست بر دست
 بمن کن گوش تا گویم نیازی
 که در عالم همین آوازه ات بس
 که در آن غم ندارم خواب و خوردی
 ز روی لطف گویی نزد آن یار
 که از زلف تو میجوید گشادی؟
 باین دل بستگی تا چند باشد؟
 اگر بخشی بعاشق بوسه چند؟
 چرا زین گلستان یک گل نچیند؟
 چرا با عاشق خود این چسبندی؟
 تو شاهی رحم بر حال گدا کن!
 وگر خواهی نگارا سیم و زر هست!
 اگر بر من رسد هر دم بلایی
 که جز کوی تو جای دیگرم نیست
 اگر شمشیر می بارد بکویت
 اگر صد بار می دوزی بتیرم!
 چه ترسانی مرا از ننگ و دشنام

فرد

بنیریز این غزل زنهار بر خوان
 چو هستی محرم عشاق حیران

غزل

منم دور از تو سرگردان و محزون
 یقین لیلی بحالش رحم میکرد
 کنار و دامنم از دیده پر خون
 اگر چون من بسر میکرد مجنون

طبیبا رحم کن آخر دوایی
من از کویت نخواهم رفت بالله
که دردم میشود هر لحظه افزون!
اگر هر دم شود آنجا دو صد خون!
سخنهای مثال در مکنون
بگوشت میکشم از شعر عیشی

تمامی سخن

ز هجرت جان نخواهم داد آسان
چو دف بشنید آن افغان عاشق
۲۱۰ بگفتا خویش را بیهوش کردم
بسی سال است تا من باهل رازم
دف آمد زود و نزد آن سرافراز
بگفت ای آرزوی جان عشاق
۲۱۵ پیامی دارم از من دل مرنجان
چو دلبر دف بنزد خویش بنشاند
دگر باره سهی سرو گل اندام
بدف گفتا رها کن هرزه گویی
تو از کم همتی چون می شوی مست
۲۲۰ گهی جایب بغل باشد گهی دوش
بهر مجلس روانی می برنندت
دگر گاهی براری بانگ و فریاد
کنی با آخری دوران بازار
زنندت قحبقان از روی واز پشت
۲۲۵ زود چرخ جز رنگی ننداری
بفرمایم که پیش دشمن و دوست
نگویی این سخن گر هوش داری
در آخر چون کسان کردند در خواست
فرستادند پیش نی که بنشین

نامهٔ چهارم برسالت فرستادن قانون معشوق جواب عاشق

بقانون گفت ای همراز خوش خوان
۲۳۰ همه فریاد تو بی حکمتی نیست
زر وسیمت ببالا می فشانند
نشان داری ز هر صاحب کمالی
بسی ساز از تو در سوز و گدازند
۲۳۵ چو تو کس قابل و موزون ندیدم
بهر جا میروی از روی تعظیم
خردمندی ز تصنیف حکیمان
که چون تو در جهان همصحبی نیست
ز حرمت بر کنارت می نشانند
زهر استاد دیدی گوشمالی
که صاحب دولتان می نوازند
کسی هر گز بدین قانون ندیدم
کنار دامنت سازند پر سیم

ندیدم قاصدی چون تو موافق
 بگو ای ناکس همچو حیران
 مجو چیزی که آن هرگز نیایی
 بسیم و زر مرا مفرب دیگر ۲۴۰
 طلب کردن وصال من درین باب
 که میگوید که در غم روز و شب کن
 ازین بستان نخواهی دید رنگی
 بسی عاشق بلا و غم کشیدند
 ۲۴۵
 زمن هرگز نخواهی دید امید
 دل خود را بهره کرده در بند
 ملک با آدمی انسی نگیرد
 که پیغامم رسانی نزد عاشق
 به بیهوده دل خود را مرنجان!
 تو پنداری که بیداری بخوابی!
 ازین امید نا معقول بگذر!
 حدیث مفلس و گنجست در خواب
 زمن بگذر یکی چون خود طلب کن!
 ز دربانم تو راضی شو بسنگی!
 ز غم مردند و روی من ندیدند
 چه نسبت ذره را با قرص خورشید؟
 طمع بر کن دمی با خویش پیوند!
 مگس در وصل شیرینی بمیرد!

فرد

چه باشد گر ز روی نکته دانی بشه ناز این غزل آنجا بخوانی

غزل

زهی بیچاره حیران دل تنگ
 اگر صد معنی رنگین بیماری ۲۵۰
 بدین قانون مشو عاشق و گر نه
 کجا آینه رویم به بینی؟
 برو عیسی مکن فریاد بسیار!
 که در عشقت برآمد پای در سنگ
 نخواهی دید از لعل لبم رنگ
 نخواهد داشت هجر از دامت چنگ
 چو نزدودی ز لوح دیده ات زنگ
 که رسوایست چون خارج شد آهنک

تمامی سخن

منم شمع و توی پروانه زار
 که شمع از نار خوشتر بر فروزد ۲۵۵
 دلم کی میشود غمگین ز بیداد
 هلاک خویش می جویی حذر کن!
 چو قانون این حکایت جمله بشنید
 روان آمد بر آن عاشق زار
 ز آب دیده پای او بگل دید ۲۶۰
 چو دیوی کرده از مردم کناره
 نفس هر دم بصد آهنک میزد
 ز مژگانش فراوان خون بیسته
 زبان بگشاد قانون همچو بلبل
 مزن پر خویش را زآتش نگهدار
 دو صد پروانه گر پیشش بسوزد!
 بخون کردن بسی شادست جلاد!
 برو فکر محال از سر بدر کن!
 ز حیرت یکزمان بر خود به پیچید
 بدید او را بدام غم گرفتار
 برویش نقش بسته خون دل دید
 گریباننش چو دامن پاره پاره
 ز دست دل بسینه سنگ میزد
 مثال آن گلی کز خار رسته
 که ای بنشسته بر راه توکل!

- ۲۶۵ باین قانون کسی عاشق نگشته
حکایتها که یار بی وفا گفت
چو بشنید آن خبر عاشق ز قانون
بخود گفتا من غمگین درویش
نمی میرم کزو یابم خلاصی
نه ترک عشق دلبر می توانم
۲۷۰ نخواهم غیر خون دیده همدم!
بخواری ترک یار خود نگیرم
در بیچاره گی کارم خرابست
فرستاد و رباب آورد فی الحال

نامه پنجم برسالت فرستادن رباب را عاشق بمعشوق

- ۲۷۵ تویی کز اهل عرفان یادگاری
ازان معنی که از روی مراتب
فراغت داری از هر خوب و زشتی
به از وصفنت برونست از تصور
چو تو یک عارف وارسته نیست
چو هستی مونس رندان غمناک
۲۸۰ بسی سالست تا در عشق بازی
بعجز میخانه ماوای نداری
نه چون مردم بفکر ننگ و نامی
کنون چشم مروت از تو دارم
۲۸۵ بگو ای بی مروت در چه کاری؟
مشو مغرور حسن پنج روزه!
بکن با دردمند خود ترحم!
چه می نازی بچیزی کش بقا نیست؟
نمی ترسی زاه دردمندان؟

فرد

- ۲۹۰ بگير آهنگ پست ای یار پر حال
بخوان این شعر دلکش را بعزال!

غزل

- زروی مرحمت ای ماه پاره!
دلت برگریه های ما نشد نرم؟
بحال عاشق خود کن نظاره!
ز بارانش چه نقصان سنگ خاره!

بیایا از سوزن مزگان بهم دوز
 بمزگانگت دل پر خون عاشق
 ۲۹۵ منال از جور درد یار یا عیشی!
 دل زارم که کردی پاره پاره!
 چنان باشد که دلها برقناره!
 که انجا غیر مردن نیست چاره!

تمامی سخن

غنیمت دان خدا را وصل عاشق!
 وگر با من نمی آری فرو سر
 ۳۰۰ رباب این غصه دل سوز بشنید
 بگفت ای عاشق مسکین مخور غم!
 روانی سوی دلدارت بپویم
 بگردم آنچنانش در رگ و پی
 به بیند زاری و سوز و گدازم
 روان تا عاشق مسکین نگه کرد
 ۳۰۵ بیامد نزد محبوب جفا کار
 بترس از آه مظلومان مهجور
 بترس از نالهای زار عاشق!
 میادا همچو تو سروی بلندی!
 دلی بیچاره را شاد گردان
 جفا با عاشق بیچاره تا چند؟
 ۳۱۰ از آن ترسم که در هجران بمیرد
 چو بشنید از رباب آن شوخ زاری
 همیشه کار من بیداد و جورست
 چو استاد ازل در روز تقسیم
 کسی کو در محبت هست محبوب
 ۳۱۵ اگر چه کار او سوز و نیاز است
 چه غم دارم اگر او هست خسته
 رباب این می شنید و گوش میکرد
 چو در طور سخن می یافت حالی
 پری رخسار مغنی پیش خود خواند
 که خوبانرا همه بیداد طورست
 مرا جور و جفا دادست تعلیم
 دلش می رنجد از بیداد محبوب
 مرا باری هنر بیداد و نازست
 منم باری بصد شادی نشسته
 بحسرت خون دیده نوش میکرد
 روان میزد بچشم و گوش مالی
 بنزدیک خودش فی الحال بنشانند

نامه ششم برسالت فرستادن مغنی را معشوق جواب عاشق

بمغنی گفت ای یار خوش آواز
 ۳۲۰ برو نزدیک آن غمگین بی کس
 میا اینجا ور آیی گاه گاهی
 بشو راضی که از دورم به بینی!
 تویی همصحبیت یک روی یکرز!
 بفریاد دل بیچاره اش رس!
 نگه میکن برویم هر بماهی
 چه حد داری که نزدیکم نشینی؟

۳۲۵ بفرمایم بنزدیکان درگاه که گر تو بگذری در گاه و بیگاه
نیازازندت و هیچت نگویند که درکویم رقیبان تند خویند

فرد

بخوان در بو سلیک این شعر دلکش که افتد در میان آب و آتش

غزل

۳۳۰ برو ای عاشق دلتنگ مهجور رخ من آفتابست و ز دیدن
منم آخر طیبیت ای ستم کش دل دیوانه ات کز غم خرابست
برو عیشی که گر جام می نیست از این مستی نخواهی گشت مخمور
بیک دیدار قانع باش از دور نمی گردد ملوث چشمه نور
اگر گشتی ز درد عشق رنجور به تیر خود بخوهم ساخت معمور
از این مستی نخواهی گشت مخمور

تمامی سخن

۳۳۵ اگر چون روزه داران گه شام
چو مغنی دید این پیغام لایق
بدید آن دردمند زار حیران
ز بیماری تنش گشته چو مویی
غم خود با دل غمگین همی گفت
گهی درد دل خود باد می‌کرد
همی گفستی میان گریه خون
دمی این غصه ها از دیده میدید
۳۴۰ بخون دیده می‌گردید یکدم
پریشان حال و سرگردان و دل تنگ
چو مغنی یکزمان در کار او دید
بگفت ای عاشق بیچاره از نو!
گذشت اندوه و محنت وقت شادیت!
کسی کو محنت هجران نه بیند
۳۴۵ اگر چندی جفا و جور دیدی
اگر پروانه می سوزد بمحفل
وگر از هجر او زهری کشیدی
همه پیغام آن سرو سرافراز
چو عاشق کرد آنها یکبیک گوش
۳۵۰ تبسم کرد مسکین با رخ زرد
ز شادی خود بخود باور نمی‌کرد
همان ساعت ز شادی گشت بیهوش
ز شادی خود بخود باور نمی‌کرد

که چون نزدیک گردد وصل دلدار
همان دم عاشق حیران مهجور
فزون گردد غم عاشق بیکبار
بگفتا پیش من آرید طنبور!

نامه هفتم برسالت رفتن طنبور از عاشق بمعشوق

۳۵۵
چو طنبور آمد و عاشق درو دید
زبان بگشاد و گفت ای مونس روح
فغان و ناله همچون عود داری
چو هست آواز تو غیر مکرر
چو بلبل صد هزار آواز داری
شهانرا دل بروی تازه تست
ز مضراب تو در چرخست زهره
۳۶۰
بود آسان برت هر کار مشکل
نوا یابد ز تو هر بی نوایی
زمانی همنشینی با سلاطین
تو از شاهان زروی نکته دانی
۳۶۵
بهر گوشه از آن کردی شب و روز
خدا را پیش یار من خبر بر!
برآور ناله و فریاد زنهار
چه گر بد بود با من فتنه شهر
۳۷۰
حدیث من بگو با یار زنهار
بخوان نقشی بر آن تازه گوهر

فرد

بخوان این یک غزل آنجا بزابل
که باشد رحمش آید خرمن گل

غزل

۳۷۵
خدا را بیش از نیم زار مگذار
تو در خواب خوشی در عین مستی
ترحم کن نزن تیر پیایی
عزیزم ساز چون خوارم تو کردی
خدا را عیشی مسکین ازین بیش
غریب و عاشق و بیمار مگذار!
فقیرانرا چنین بیدار مگذار
دل ریشم چنین افگار مگذار
عزیز خویشتن را خوار مگذار
ز هجران روی بر دیوار مگذار

تمامی سخن

بگو تا بچند این بیچاره زار
کنند روی از پریشانی بدیوار؟

- بس از عمری باین غمگین مهجور
 بی‌تا روبروی هم نشینیم
 میان عاشق و معشوق همدم
 ۳۸۰ نشینیم و زمانی راز گوئیم
 چه خوش باشد که نوشی ساغر مل
 چو نیکو گوش کرد این قصه طنبور
 مشو غمگین که هجرانت بسر آمد
 ۳۸۵ روم انجا حکایت باز گویم
 روان آمد بر دلدار طنبور
 تویی سرخیل مه رویان طنناز
 بسی سالست تا من در میانم
 بدین شیوه ندیدم هیچ دلبر
 ۳۹۰ تو میدانی که من از اهل رازم
 حدیثم گوش کن از جور بگذر
 که حیرانست او در صنع صانع
 ز من بشنو نصیحت ای سر افزا!
 که عمر و زندگانی را بقا نیست
 ۳۹۵ چو طنبور این سخنها گفت پیوست
 پری رخسار گفت اینها عیانست
 همان دم گفت روح افزا بخوانید

نامه هشتم برسالت آمدن روح افزا جواب معشوق بعاشق

- چو روح افزا بیامد در برابر
 بگفت ای مونس هر دردمندی
 ۴۰۰ برو نزدیک آن غمگین بی خود
 بگو ای پای بند دام هجران
 به بیدادت فراوان آزمودم
 نمودم با تو صد بیداد و خواری
 طریق عاشق یکرنگ اینست
 ۴۰۵ منم زان تو تا روز قیامت
 اگر عاشق نه بیند جور بسیار

فرد

سزد گر این غزل در راست خوانی که خواهد برد از وی دل گرانی!

غزل

خوش آن عاشق که او در عشقبازی
 رخ از جور و ستم هر گز نتابد
 نه عاشق اگر از خون دیده
 بکش ناز و عتاب یار زنهار
 بجو دیدار ای عیشی که در عشق
 ندارد لذتی عشق مجازی

تمامی سخن

کجا خرم نشستی پهلو ی گل؟
 کجا هر گز بیابد وصل دلدار؟
 سرش باید فکندن پیش جانان
 که رو گردان نشد از غصه و غم؟
 شنید از یار شد مانند آتش
 بگفت ای طالع و بخت میمون!
 ز اشک و آه گرم و سرد دیدی
 زهی طالع که سندان نرم گردید!
 چو غنچه عاشق دلتنگ بشکفت
 بلی پیغام روح افزا چنین است
 رخ زردم مثال ارغوان شد
 شدم چون دسته گل تازه و تر
 که تا بوسم مگر آن دست و ساعد
 هزار چنگ هجران وا رهانند!

نامه نهم برسالت فرستادن چنگ را بنزد معشوق

چو پیش عاشق آمد در زمان چنگ
 بگفت ای بر همه سازی مقدم
 ندیدم چون تو پیری کار دیده
 ز هر سازی ترا اندازه بیش است
 ز آواز تو چرخ اندر خروشست
 کسی کو شد بچنگ غم گرفتار
 بعالم جز دل خرم ندیدی
 بسی سالست تا در شاد کامی
 بهر مویی که بر اندام داری
 درین مدت نیست از تو کسی طرف

ترا خواهم فرستادن بر یار
بگو ای نازنین ناز پرورد!
چه حاصل زین خیرها رحمتی کن
چو بخشیدی باین درویش دلتنگ

۴۴۰

فرد

بخوان در پنج گاه این شعر زنهار
که رحم آرد بر حال من یار!

غزل

غنیمت دان ببین گفتار عاشق
نه گر لطف تو کار من بسازد
بود پیکان تیرت همچو مرهم
ببازار غم عشق تو سر باخت

۴۴۵

مخور غم بعد ازین عیشی که دلبر
نجزوید بیش ازین آزار عاشق

تمامی سخن

چو کارم بیخودی و بیقرار است
دلی دارم مثال آبگینه
به بینم سیر باری آن رخ خوب
چو چنگ احوال عاشق کرد در گوش

۴۵۰

بیامد چنگ نزد آن جفاکار
که خوبانرا چه گر جور است آیین
ز من بشنو سخن زانرو که پیرم
جفاها دید این درویش محزون

۴۵۵

بسی دیدم بعالم ماه رویان
جووانی کو نه بیند پند پیران
جووانمردی تو پند پیر بشنو
ز نیک و بد چو پیر سال دیده

۴۶۰

سهی رفتار پند پیر بشنید
بگفت از پند پیران سر نه پیچم
چه نیکو گفت آن پیر خردمند
حکیمی دارم و دانای کامل

خردمندان مقام او ندانند
فرستم عود را نزدیک عاشق

قدم نه جان من چون وقت زاریست
دلی در وی نه بینی هیچ کینه
بیابد روشنی مانند یعقوب
روانی چنگ را کردند در دوش

زمین بوسید و گفتا ای دل آزار!
نکرد این جور با فرهاد شیرین
ندیم مجلس شاه و امیرم
که کم کرد آن جفا لیلی بمجنون

ستمها دیده ام از تندخویان
کجا سازد خلاص از غم اسیران؟
که این عالم نمی آزد بیک جو
نصیحت کرد با قد خمیده

برآمد سرخ و همچون گل بخندید
وگر پیچیده ام دیگر نه پیچم!
که عاقل نیست کو پیچد سر از پند
سخن دان و سعادت‌مند و عاقل

بدان آنرا که او را عود خوانند
بگویم تا محلی خوب لایق

۴۶۵ بسازد تا دمی با هم نشینیم زمانی روی یکدیگر به بینیم

نامهٔ دهم برسالت آمدن عود نزد عاشق مژده وصل آوردن

چو عود آمد بر آن سرو بالا
بنزدیک خودش بنشانند فی الحال
تو عودی کز تو جانم گشت خوشنود
فلان عاشق که همچون عود میسوخ
بسی کردم ستم با آن دل افگار
نبودش غیر جور و غصه حاصل
مکن عیبم اگر هستی هوشیار
بگریه چون دلم زیر و زبر کرد
چه گر جان تازه دارد ناز دلبر
کسی در ملک خوبی کامرانست
فتد آتش در آن خرمن بناگاه
کجا یابد زبان آن صاحب باغ
بسی آزردم آن حیران دلتنگ
اگر کام دل زارش نجویم
برو ای عود نزد آن دل افگار
مرا دور از تو پروای نفس نیست!

روانی ماه رو بر جست بر پا
زبان بگشاد و گفت ای صاحب حال!
بسازنی نغمه ها مانند داود
ز آه خود بسوی دود می سوخت
پشیمانم کنون از جور بسیار
کنون بر حال او می سوزدم دل
که حب از جانبین آمد پدیدار
بسنگی قطرهٔ باران اثر کرد
ولی گر نگذرد زاندازه بهتر
که در بند مراد عاشقانست
کز آن رندی نه بیند دامنی گاه
که انگوری خورد زان بوستان زاغ؟
نگردانید رو چون بود یکرنگ
سیه گردد به روز حشر رویم!
بگو ای دردمند خسته زار!
خدا داند که یارم جز تو کس نیست!

فرد و غزل

بایکیات بر خوان این غزل را
کسی کز یار خود جور و جفا دید
ز بالایم رسد آخر بکامی
بلای عشق بی حالی ندیدم
بدست آرد سهی سروی گل اندام
جفایی کز فراق دید عیشی

که ای بیچاره کامت شد مهیا!
گر اوّل جور دید آخر وفا دید
اگر از زلف پر چینم بلا دید
که هر کو جور دید آخر دوا دید
کسی کز آب دیده ماجرا دید
ز لیلی آن جفا مجنون کجا دید؟

تمامی سخن

دلم ز اندیشهٔ تو دردناکست
چو تو یک عاشق صاحب نظر نیست
تویی آن عاشق پاک مجرد
منم عاشق تویی معشوق دلخواه
چو بشنید آن حکایتها ازو عود

که تو پاکی و عشقت نیز پاکست
کنون زان تو ام گر هست ورن نیست
که کردی پاک نقش هستی از خود
یکی شد عاشق و معشوق بالله!
به پیش عاشق آمد عود چون دود

ز دلبر مژده وصلت رسیده!
 ز عود آمد ترا امید بهبود!
 من و چنگش چنین چون موم کردیم
 ز بهر عیش و عشرت خانه ساز
 همی آیند عیشت شد میسر
 بمهمانی همی آرد همایی
 بر آمد شاد و جانش گشت خشنود
 برفت و ساز کرد اسباب عشرت

بگفت ای عاشق محنت کشیده
 فراوان سوختی در هجر چون عود
 چو درد و فرقت معلوم کردیم
 منت اکنون همی گویم بآواز
 رسولان جملگی همراه دلبر
 زهی طالع که چغدی بی نوایی
 چو بشنید این سخنها عاشق از عود
 بپا بر جست مسکین بهر خدمت

مجلس آراستن عاشق از برای معشوق بشادی و خرمی

بامید وصال آمد بباغی
 چو جنت خالی از خار و خسی بود
 تو گویی بود چون فرش منقش
 اگر آنجا گذر کردی شدی تر
 چو نرگس خورده جام و رفته از دست
 ز لاله سرخ و از خیری معصفر
 قلدح پر کرده و بر سر نهاده
 ز حیرت سوسن آنجا گشته الکن
 میان بسته بنفشه چون غلامان
 شکوفه بر سراق ریخت میری
 بزرگس پوستین بخشید فی الحال
 رسولان از طرفها صف کشیدند
 روان بنشست در پهلوی عاشق
 فلک آنجا ز حیرت گوش بگرفت
 زهی عیش و نشاط و عشرت و ناز!
 همه کس را شود این عیش روزی
 بآب دیده گریان عاشق
 و گر درو دلی باشد دوا کن!
 که کردم نظم از فیض عنایت
 سراسر پانصد و چل بیت غرا
 وگر بد گفته ام معذور میدار!

چو عاشق یافت از هجران فراغی
 نه باغی کاندر و پای کسی بود
 زمین از پرتو گلهای دلکش
 سر حوضی چنان دلجو که کوثر
 بنفشه سر به پیش افکند چون مست
 هوایش مشکبو خاکش چو عنبر
 شقایق از هوای جام باده
 گشاده چشم نرگس پیش سوسن
 زده گل خیمه غنچه گشته خندان
 چو مدح گلستان بر خواند خیری
 چو مستان بید مشک از غایت حال
 در آن بستان* دلکش چون رسیدند
 ز روی مردمی یار موافق
 می آوردند و نوشانوش بگرفت
 فغان بر داشتند از هر طرف ساز
 چه آسان باز رست از سینه سوزی
 خداواندا بسوز جان عاشق
 که هر کو حاجتی دارد روا کن!
 خداایم داد توفیق و هدایت
 بنظم آوردم این لؤلوی لالا
 نکو بین و ز عیبش دور میدار

